

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דנליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

הקורא למפרע והטועה בקריאת שמע

- (ט"ו א') (המשך משנה): הקורא למפרע לא יצא. קרא וטעה, יחזור למקום שטעה.
- (ט"ז א') תנא קא תני קמיה דרבי יוחנן:
קרא וטעה ואינו יודע להיכן טעה, יחזור לראש.
(אם טעה) באמצע הפרק, יחזור לתחילת הפרק.¹
בין פרק לפרק (ואינו יודע איזה פרק גמר), יחזור לפרק ראשון ("והיה אם שמוע").
בין כתיבה לכתיבה, יחזור לכתיבה ראשונה.
אמר ליה רבי יוחנן: לא שנו אלא שלא פתח ב"למען ירבו ימיכם". אבל פתח
ב"למען ירבו ימיכם", סרכיה נקט ואתי.

שיטות הראשונים

- הקורא למפרע לא יצא:** פסקו הרמב"ם ורשב"א דהיינו כשקורא הפסוקים למפרע. אבל
אם קרא הפרשיות שלא על הסדר, יצא.² וכן דעת רבינו יונה ורא"ש. וכן פסק השו"ע.³
בין פרק לפרק, יחזור לפרק ראשון: רש"י פירש, להפסק ראשון, ל"והיה אם שמוע".
ורמב"ם כתב, לפרק ראשון, ל"ואהבת את ה' אלוהיך". והשו"ע⁴ פסק כרש"י.

1. הגירסה על פי ראשונים וכת"י, וכן הגיה הב"ח. וראה דק"ס.
2. כדמוכח במתניתין דריש פרקין, היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא אם כיוון לבו יצא. רשב"א. ומה שאמר בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק, זה כשקורא הפרשיות על הסדר, דכיון שיש לו להזכיר "אני ה' אלהיכם" ויש לו להזכיר מיד "אמת" אין לו להפסיק בינתיים; אבל כשקורא בענין שאינו דבוק זה עם זה, לא חיישין להכי. רבינו יונה.
3. או"ח סד,א. בביאור הגר"א (סד,ב, ס"ק ב) כתב שמהתוספתא משמע לכאורה שהקורא למפרע בסדר הפרשיות, לא יצא! וביאר בב"ה"ל (סד,א ד"ה אע"פ שאינו) שכוונת הגר"א שמדרבנן לא יצא.
מקורות - רמב"ם (הל' ק"ש ב,יא). רבינו יונה (ח ב ברי"ף, ד"ה הקורא). רשב"א (י"ג א', ד"ה היה קורא). רא"ש (סי' יב).
4. או"ח סד,ג. מקורות - רמב"ם (הל' ק"ש ב,יג).

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

סרכיה נקט ואתי: רש"י פירש, אין לטעות מכאן עד אמת ויציב, ואינו צריך לחזור אלא לאמת, שהפרשה שגורה בפיו⁵. **ורשב"א** פירש, שגם בשאר מקומות, אם מצא עצמו בהן, ומסתפק אם קרא את שלפני כן, חזקה שאמר כל מה שלמעלה ממנו, משום דסרכיה נקט⁶. וכן פסק השו"ע⁷.

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות קריאת שמע, סימן סד)

- א. קראה למפרע, לא יצא, במה דברים אמורים, בסדר הפסוקים, אבל אם הקדים פרשה לחברתה, אף על פי שאינו רשאי, יצא, לפי שאינה סמוכה לה בתורה.
- ב. קרא פרשה וטעה בה, אם יודע היכן טעה, כגון שקרא כלה אלא שדלג פסוק א' באמצע, חוזר לראש אותו הפסוק וגומר הפרשה, ואם אינו יודע היכן טעה, חוזר לראש הפרשה.
- ג. טעה בין פרשה לפרשה, שהוא יודע שסיים פרשה ואינו יודע אם ראשונה אם שנייה, חוזר לפרשה ראשונה, ויתחיל והיה אם שמוע.
- ד. היה עומד בוכתבתם, ואינו יודע אם בוכתבתם שבפרשה ראשונה אם בוכתבתם שבפרשה שנייה, חוזר לוכתבתם שבראשונה, והני מילי שלא התחיל למען ירבו ימיכם, אבל אם התחיל למען ירבו ימיכם, אין צריך לחזור דסרכיה נקט ואתא.

5. וכתב עליו הרשב"א, ומכלל דברים אלו (של רש"י מבואר) שאם מצא עצמו באמצע שאר פרשיות, והוא מסתפק אם אמר מה שלמעלה ממנו אם לאו, צריך הוא לחזור עד המקום שהוא ברור לו שקרא, לפי שאין שאר הפרשיות שגורות בפיו כל כך ושמה השמיט בהן.

6. ולמען ירבו דנקט משום 'טעה בין כתיבה לכתיבה' נקט ליה (כלומר זו הדוגמא האחרונה שנקטה הברייתא, אז לזה התייחסה הברייתא בדוגמא שמביאה בסיפא), כלומר אם ידע שאמר כתיבה ומסופק אם ראשונה ואם שנייה, אם אמר אחריה 'למען ירבו', חזקה מכתיבה שניה סליק וסרכיה נקט.

7. או"ח סד, ד. מקורות - רשב"א וריטב"א (ט"ז א', ד"ה אבל). רמב"ם (הל' ק"ש ב, ג-יד).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
 בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דנליצקי זצ"ל,
 ויבדלחט"א הרב אשר וייס
 והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
 הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

טרדה המעכבת כוונה בקריאת שמע

פועלים הנמצאים במקומות שקשה לכוון בהם

(ט"ז א') משנה: האומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך (בניין אבנים. אם הם באמצע מלאכתם והגיע זמן קריאת שמע), מה שאינן רשאים לעשות כן בתפלה (שתפילה בקשת רחמים היא וצריכה כוונה, ואינם יכולים לכוון מחשש שיפלו).

תנו רבנן: האומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך, ומתפללין בראש הזית ובראש התאנה (שענפיהם מרובים ויכולים לעמוד שם שלא בדוחק, ואין שם פחד ליפול). ושאר כל האילנות, יורדים למטה ומתפללין. ובעל הבית בין כך ובין כך, יורד למטה ומתפלל, לפי שאין דעתו מיושבת עליו (לגמרי). ורק אצל פועלים הקלו מפני ביטול מלאכה).

רמי ליה רב מרי ברה דבת שמואל לרבא, **תנו (במשנתנו):** האומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך (אפילו בזמן שהם עסוקים), אלמא לא בעי כוונה. **ורמינהי:** הקורא את שמע צריך שיכוין את לבו, שנאמר: "שְׁמַע יִשְׂרָאֵל", ולהלן הוא אומר⁸ "הִסְכֵּת וְשָׁמַע יִשְׂרָאֵל": מה להלן בהסכת (בכוונה), אף כאן בהסכת.

אשתיק. אמר ליה: מידי שמיע לך בהא? אמר ליה: הכי אמר רב ששת: והוא שבטלין ממלאכתן וקורין (כדי שיהו קורין בכוונה, רשאים להיבטל ממלאכתן).

(ומקשה) **והתניא:** בית הלל אומרים: עוסקין במלאכתן וקורין!?

(ומתרץ) לא קשיא הא (דבטלין ממלאכתן וקורין) בפרק ראשון (פרשת "שמע", בעי כוונה), הא (ברייטא שעוסקים במלאכתן וקורין) בפרק שני.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דנליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

תנו רבנן: הפועלים שהיו עושין מלאכה אצל בעל הבית, קורין קריאת שמע ומברכין לפניו ולאחריה. ואוכלין פתן ומברכין לפניו (המוציא) ולאחריה (ברכת המזון), ומתפללין תפילה של שמונה עשרה. אבל אין יורדין לפני התיבה (שיש בזה ביטול מלאכה יותר מדי), ואין נושאים כפיהם.

(ומקשה) **והתניא:** (פועלים מתפללים) מעין שמונה עשרה (הביננו)?!

(ומתרץ) לא קשיא כאן בעושין בשכרן (שנוטלים שכר פעולתם חוץ מסעודתם, צריכים למהר המלאכה ומתפללים מעין י"ח), כאן בעושין בסעודתן (בשביל האכילה לבדה, מתפללים י"ח).

והתניא (בניחותא, דיש חילוק בין עושין בשכרן לעושין בסעודתן): הפועלים שהיו עושין מלאכה אצל בעל הבית קורין קריאת שמע ומתפללין ואוכלין פתן ומברכים⁹ לפניו (המוציא) ולאחריה שתיים. כיצד? ברכה ראשונה כתקונה, שניה פותח בברכת הארץ וכוללין בונה ירושלים (שהיא הברכה השלישית) בברכת הארץ¹⁰. במה דברים אמורים, בעושין בשכרן. אבל עושין בסעודתן, או שהיה בעל הבית מיסב עמהן, מברכין כתיקונה.

גרסינן **במסכת יומא (פרק שבעת ימים, י"ט ב')**:

אמר רבי יצחק בר שמואל בר מרתא: הקורא את שמע לא ירמוז בעיניו, ולא יקרוץ בשפתותיו, ולא יורה באצבעותיו! **ותניא:** רבי אלעזר חסמא אומר: הקורא את שמע ומרמז בעיניו ומקרץ בשפתותיו ומראה באצבעו, עליו הכתוב אומר¹¹ "ולא אתי קראת יַעֲקֹב".

9. ע"פ הגהת הגר"א (ובביאורו או"ח קצא,א). וכגירסת התוספתא (אמנם אינה בתוספתא שלפנינו) וכדעת הגאונים, רי"ף (הובאו ברשב"א) ורמב"ם. ובספרים שלנו הגירסא "**ואין** מברכים לפניו". וראה דק"ס.

10. ואינם מברכים ברכה רביעית שהיא דרבנן.

11. ישעיהו מג,ב.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולחן בן הרב ישראל זצ"ל

(ומסיק שם) הא בפרק ראשון, הא בפרק שני.

שיטות הראשונים

פועלים שהיו עושים מלאכה אצל בעל הבית וכו' ואוכלין פתן ומברכים לפניו: רש"י,
רמב"ם ותוספות גרסו "ואין מברכים לפניו". והטעם, משום שברכה שלפניה אינה מן
התורה. אבל **הגאונים, רי"ף ורי"ד** גרסו "ומברכים לפניו". וכן היא שנויה **בתוספתא**. וכן
סתם **השו"ע**¹². וכתב **הגהות מיימוניות**, דהאידינא, אדעתא דהכי שוכר השוכר פועלים,
שמתפללים ומברכים וקורין כשאר כל אדם. וכן פסק **השו"ע**¹³.

הפועלים שהיו עושים מלאכה וכו', ולאחריה שתיים: איתא **בירושלמי** אמר רבי מונא,
זאת אומרת (ברייתא דפועלים) שאסור לעשות מלאכה בשעה¹⁴ שיברך. וכתב **הרמב"ן**, הא
למדנו שהמברך אסור לעשות מלאכה, וכן השומע מן המברך¹⁵. וכל זה, כדי שיעשה
המצות עיקר, ולא יעשה עראי. וכן כתב **ראבי"ה**. וכן פסק **השו"ע**¹⁶.

לא ירמוז בעיניו וכו' הא בפרק ראשון: כתבו **תוספות** דלאו דווקא נקט פרק ראשון,

12. או"ח קצא,א. אינו מפורש בשו"ע, אבל כן נראה ממה שסתם שפועלים העושים מלאכה מקצרים בברכת המזון.
וכן משמע מדבריו בב"י, שלאחר שהביא גרסת רש"י וסיעתו, כתב: אבל הרשב"א כתב וכו' וכך היא גירסת הרא"ש
וכו'. עכ"ל. ויש להעיר שבדברי הרא"ש יש סתירה (בסוגיין, סי' יד, כתב כגירסת רש"י. וכן הו"ד בב"י שסובר כסיעת רש"י.
ואילו בפרק ו' סי' טז כתב שהגירסה הנכונה היא 'אין מברכין', והוכיח מזה שברכה לפניו אינה מהתורה). מקורות - גאונים (הו"ד
ברשב"א). רי"ף (ט ב דפיו). רמב"ם (ברכות ב,ב). תוספות (סוכה כ"ו ב', ד"ה ולא בירך). רשב"א (ט"ז א', ד"ה הכי גריס). רי"ד
(פסקיו, ברכות ט"ז א').

13. או"ח קצא,ב. מקורות - הגהות מיימוניות (הל' ברכות א,יז, ס"ק ט).

14. לפני הראשונים וב"י הגירסה: עד שיברך (או "עד שעה שהוא מברך"), והנוסח כאן כפי הנדפס בוילנא.

15. שאלמלא כן היו מברכים ארבע, או היה בעל הבית מברך, ופועלים עסוקין במלאכתן ושומעין.

16. או"ח קצא,ג. וכתב המשנ"ב (ס"ק ה) ואפילו תשמיש קל אסור לעשות. והוסיף הבן איש חי (חוקתה), כגון מנגב ידיו
או לובש מלבושו, וכיוצא. עוד כתב המשנ"ב (קצא, ס"ק ה) בשם הט"ז, שהוא הדין כשעוסק בתפילה או באיזו
ברכה אחרת, לא יעסוק בדבר אחר, ונכלל במאמר התורה (ויקרא, בחוקות, כו,א) "וְאִם תֵּלְכוּ עִמִּי קָרִי", שלא יהיו
המצוות על צד המקרה וההזדמנות בעלמא. וכן כתב המשנ"ב (קפג, ס"ק לז) שאסור לברך כל הברכות, אפילו
אותם שהם מדרבנן, כשעוסק במלאכתו. אמנם בהלכות ק"ש, כתב המשנ"ב (סג, ס"ק יט) בביאור השו"ע, שמשמע
מהשו"ע שרק בפרשה ראשונה של ק"ש יש ליזהר שלא לעסוק במלאכה, ומכאן ואילך, מותר, ואפילו בברכות
ק"ש (כמבואר להדיא בב"י, סי' סו), וממילא דברי הט"ז (שאסר בעשיית מלאכה גם בשאר ברכות) צע"ג. וראה כף החיים
(סג, ס"ק לב) שכתב בפשיטות, דהוא הדין צריכים הפועלים ליזהר בשעת ברכות ק"ש מלעשות מלאכה.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
 בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דנליצקי זצ"ל,
 ויבדלחט"א הרב אשר וייס
 והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
 הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שכן רבא עצמו אמר לעיל (י"ג ב') פסוק ראשון בלבד צריך כוונה, וכן הלכה. אבל הרי"ף כתב, דלאו משום דבעי כוונה בכוליה פרק ראשון הוא דאמר דבטלין ממלאכתן, אלא משום דלא לשוי לה עראי הוא¹⁷. וכן פסק השו"ע¹⁸.

תפילת פועלים העושים מלאכה אצל בעל הבית: בגמרא מבואר שכשעושים בשכרן, מתפללים מעין שמונה עשרה. וכן פסק הרמב"ם. וכתב הגהות מיימוניות דהאידינא אדעתא דהכי משכירין הפועלים, שיהיו קורין ומתפללין כשאר כל אדם. וכן פסק השו"ע¹⁹.

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות ברכת המזון, סימן קצא)

א. פועלים העושים מלאכה אצל בעל הבית, מקצרין בברכת המזון, כדי שלא לבטל מלאכת בעל הבית; כיצד, ברכה ראשונה כתקנה, ושניה פותח בברכת הארץ וכולל בה בונה ירושלים וחותם בברכת הארץ, ואין אומרים ברכת הטוב והמטיב כלל. במה דברים אמורים, כשנוטלים שֶׁכָּר על מלאכתן מלבד הסעדה, אבל אם אין נוטלים שֶׁכָּר אלא הסעדה שאוכלים לבד, מברכין כל ד' ברכות כתקנו; וכן אם בעל הבית מסב עמם, אף על פי שנוטלים שֶׁכָּר מלבד הסעדה, מברכין כל ד' ברכות. ב. והאידנא לעולם מברכים כל ארבע ברכות, שאין דרך בני אדם עכשו להקפיד בכה,

17. ודייק מדבריו רבנו יונה שרק פרק ראשון חיובו מן התורה. ומשם ואילך, אינו אלא מדרבנן. דאם איתא שהוא מן התורה, הוה ליה למיחש דלא לשוי עראי גם בשאר הפרקים. והב"י (או"ח סגח) כתב שפסוק ראשון בלבד הוי דאורייתא (וכן התבאר לעיל, בהערות על הסוגיא הראשונה בפרק, שהוא דעת רוב הראשונים). ומה שהחמירו בפרק ראשון יותר, משום שהוא עיקר קבלת עול מלכות שמים.

18. או"ח סגו. אמנם הרמב"ם (הל' ק"ש בח) כתב שלא ירמוז בק"ש, ולא חילק בין פרק ראשון לשני. וכתב הכסף משנה (תירוץ ב') בשם רבינו מנחם, דבפרק שני מגונה הוא דלא הוי, אבל איסורא איכא. והביאו המג"א (ס"ק י). וכן כתב המשנ"ב (ס"ק יח) דיש מחמירים לכתחילה גם בפרשה שניה.

19. או"ח קיב. וכתב המשנ"ב (ס"ק יב), והוא הדין כל נוסח התפילה כשאר כל אדם. וכתב הלחם חמודות דהוא הדין שמוותרים לילך לביהכ"נ להתפלל בעשרה. ועיין במג"א דזה דוקא במקום שאין דרך בעלי בתים להקפיד בכך. ומכל מקום אין יורדין לפני התיבה, כן כתב הפמ"ג. ובפרי חדש איתא דהאידינא יורדין גם כן לפני התיבה. ונראה לי דאין להחמיר, אם ע"י זה לא יתאחר הזמן יותר. מקורות - רמב"ם (הל' תפילה הח). הגהות מיימוניות (הל' ברכות א, יז, אות ט).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
 בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דנליצקי זצ"ל,
 ויבדלחט"א הרב אשר וייס
 והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
 הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

ומסתמא אדעתא דהכי שוכרים פועלים שיברכו כל ארבע ברכות כתקנם.

ג. אסור לעשות מלאכה בעודו מברך (וכן הוא לעיל סוף סימן קפ"ג).

(או"ח, הלכות קריאת שמע, סימן סג)

ו. הקורא קריאת שמע, לא ירמז בעיניו, ולא יקרץ בשפתיו, ולא יראה באצבעותיו בפרשה ראשונה שהוא עקר קבלת על מלכות שמים, מפני שנראה כקורא עראי, וכתוב ודברת בם, ודרשינן עשה אותם קבע.

(או"ח, הלכות תפילה, סימן קי)

ב. הפועלים שעושין מלאכה אצל בעל הבית, אם אינו נותן להם שכר חוץ מסעודתו, מתפללין י"ח, אבל אין יורדין לפני התבה ואין נושאים כפיהם; ואם נותן להם שכר, מתפללין הבינו. והאדנא, אין דרך להקפיד בכך, ומסתמא אדעתא דהכי משכירין אותם שיתפללו י"ח.

(או"ח, הלכות ברכת המזון, סימן קפג)

יב. אסור לברך והוא עוסק במלאכתו.

פטור של חתן הנושא בתולה

הקדמה: אין אדם נפטר מקרית שמע (מסיבת טירדה), אלא אם היה טרוד בדבר מצווה. לפי שהעוסק במצווה פטור מן המצווה²⁰. לפיכך, הנושא בתולה פטור מקריאת שמע כל זמן שלא בא עליה, מפני שלבו טרוד שמא לא ימצאנה בתולה, והרי הוא עוסק במצות פריה ורביה²¹.

(ט"ז א') **משנה:** חתן פטור מקריאת שמע לילה הראשונה ועד מוצאי שבת, אם לא עשה מעשה (אם לא בעל²²). ומעשה ברבן גמליאל שנשא אשה וקרא לילה

20. ראה להלן, ריש פרק שלישי (י"ז ב', בדין המשמר את המת), בהרחבה, מחלוקת ראשונים בהגדרת פטור זה.

21. פיה"מ לרמב"ם. וביאר רש"י (י"א א', ד"ה ובלכתך), שצריך לימוד מיוחד לחתן, דדווקא עוסק במלאכת מצוה דאיכא טירדא (למדים מהפסוק שפטור ממצוה), אבל חתן, דטירדא דמחשבה בעלמא הוא, שמחשב על עסק הבתולים, אי לאו קרא יתירה, לא אתמעוט, עיי"ש. ורי"א²² כתב (ב,ד,ד): חתן פטור וכו' לפי שהוא טרוד על בעילת מצוה, והעוסק במצוה פטור מן המצוה, בין בשעה שהוא עוסק בה, בין בשעה שהוא טרוד עליה.

22. פיה"מ לרמב"ם (תרגום הרב קאפח): אבל אם נשאר כמה ימים ולא בא עליה, אין לו טרדת לב אז, לפי שכבר סרה

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דנליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

הראשונה. אמרו לו תלמידיו: למדתנו רבינו שחתן פטור מקריאת שמע! אמר להם: איני שומע לכם לבטל הימני מלכות שמים אפילו שעה אחת.

תנו רבנן: "בשבתך בביתך", פרט לעוסק במצוה. "ובלכתך בדרך", פרט לחתן. מכאן אמרו: הכונס את הבתולה, פטור. ואת האלמנה, חייב.

(ט"ז ב') (ומסיק) הכא (בבתולה) טריד, והכא לא טריד.

(ומקשה) אי משום טירדא, אפילו טבעה ספינתו בים נמי?! אלמה אמר רבי אבא בר זבדא אמר רב: אַבֵּל חייב בכל מצוות האמורות בתורה, חוץ מן התפילין, שהרי נאמר בהן פאר!

(ומתרץ) אמרי, התם (באבל) טרדא דרשות²³; הכא, טירדא דמצוה.

(המשך משנה: (1) חתן אם רוצה לקרות קרית שמע לילה הראשון, קורא. (2) רבן שמעון בן גמליאל אומר: לא כל הרוצה ליטול את השם יטול.

(י"ז ב') (ומבאר) תנא קמא לא חייש ליוהרא, כיוון דכולי עלמא קא קרו, ואיהו נמי קרי, לא מיחזי כיוהרא. ורבן שמעון בן גמליאל חייש ליוהרא. דבכוונה תליא מילתא, ואנן סהדי דלא מצי לכווני דעתיה (וחתן הקורא קריאת שמע נראה כמתגאה שיכול לכיון).

שיטות הראשונים

האם חתן פטור מקריאת שמע גם כשאינו עם אשתו, ובימים: כתב ה"ר מנוח בשם **הראב"ד** דהא דפטור כונס את הבתולה דוקא בלילות שהוא מתייחד עמה; אבל אם היתה נדה או חולה, או שלא היה מקום ליחוד, חייב. וכתב דמדברי **הרמב"ם** משמע דפטור גם בימים. ושמסתבר דלא מיפטר אלא בלילות, דישראל קדושים הם (שבת פ"ו א') ומסח דעתיה מינה ואין כאן טירדא. **ובהגהות מיימוניות** כתב בשם **התוספות**

ממנו חשקת הנישואין (ההתרגשות הראשונית).

23. שאע"פ שחייב לנהוג אבלות של נעילה רחיצה וסיכה, להראות כבוד מתן, אינו חייב להצטער. רש"י סוכה (כ"ה א', ד"ה טירדא דרשות).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דנליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שפטור אפילו מק"ש של יום. וכן פסק השו"ע²⁴.

מספר הימים שפטור: כתב הרמב"ם: "ואם שָׁהָה עַד מוֹצָאֵי שַׁבָּת וְלֹא בָּעַל (למנהגם, כתובות ב' א', שהיו נושאים נשים ביום רביעי) - חָיֵב לְקָרוֹת מִמוֹצָאֵי שַׁבָּת וְאֵילָּה, שֶׁהָרִי נִתְקַרְרָה דַּעְתּוֹ וְלָבּוֹ גַּם בָּהּ, אָף עַל פִּי שְׁלֹא בָּעַל." צ"ב אם לפי הרמב"ם במוצאי שבת עדיין פטור, או שכבר חייב. ובתלמידי רבינו יונה כתבו שפטור מיום רביעי ועד יום ראשון (ג' ימים וד' לילות).²⁵

חתן שרצה לקרות קריאת שמע בלילה הראשון: הרי"ף ורמב"ם פסקו כתנא קמא, שהרשות בידו לקרות²⁶. ורבינו חננאל ורא"ש פסקו כרשב"ג שלא כל הרוצה ליטול את השם יטול (ואסור לחתן לקרות). וכתבו תוספות ומהר"ם מרוטנבורג שלא אמרו לפטור חתן, אלא בזמן הראשונים שהיו מכוונים; אבל עכשיו, אפילו שאר כל אדם אינו יכול לכוין²⁷. וכן פסק השו"ע²⁸.

שולחן ערוך

(או"ח, הלכות קריאת שמע, סימן ע)

ג. הַכּוֹנִס אֶת הַבִּתּוּלָה פֶּטוּר מִקְרִיאַת שְׁמַע ג' יָמִים, אִם לֹא עָשָׂה מַעֲשֶׂה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא טָרוּד

24. או"ח ע"ג, מקורות - רמב"ם (הל' ק"ש ד,א). רבינו מנוח (ספר המנוחה, הל' ק"ש ד,א; הו"ד בכסף משנה). הגהות מיימוניות (ק"ש ד,א, ס"ק ב).

25. והשו"ע כתב שפטור 'שלושה ימים'. וביאר המשנ"ב (ס"ק יב): וד' לילות, כגון אם נשא ביום הרביעי בצהרים פטור עד מוצאי שבת ועד בכלל (על פי רא"ש ותור"י, והגר"א, כדלהלן). ולפעמים יצויר ד' ימים כגון אם נכנס לחופה ביום ד' עד שלא קרא ק"ש של שחרית פטור ד' ימים. ומה שנקט השו"ע שלושה ימים, ביאר הגר"א (ס"ק ה) משום דדרך לישא אחר ק"ש של שחרית. וכתב: ומכל מקום לא ביאר יפה, דהוה ליה למימר וד' לילות, וכן הוא בתור"י. מקורות - תלמידי רבינו יונה (ט ב ברי"ף, ד"ה חתן).

26. והוסיף הרמב"ם: "והוא שֶׁתִּהְיֶה דַּעְתּוֹ מִשַּׁבָּת עָלָיו. אֲבָל אִם הָיָה זֶה הַפֶּטוּר מִלְּקָרוֹת מִבְּהֵל וְתַמָּה - אֵינוֹ רָשָׁא לְקָרוֹת עַד שֶׁתִּתְּיֵשֵׁב דַּעְתּוֹ." והשיגו הראב"ד: ומה בכך?! יקרא ויהא כקורא בתורה, ולא יהיה כפורק שם שמים מעליו! ואין זה דומה לתפילה. ואין חוששין עתה ליוהרא, שהדבר ידוע לרוב הקוראים והמתפללים שאינה אלא מצות אנשים מלומדה. גם בחכמי הגמרא היו אומרים כן: מחזיקנא טיבותא לרישאי, כי מטינא למודים כרע מנפשיה. ואידך אמר, דהוה מני דיומסין בגו צלותא. ואידך אמר, דחשיב מאן ממטי אסא לבי מלכא.

27. דאדרבה נראה כיוהרא אם לא יקרא, כלומר אני מכין בכל שעה.

28. או"ח ע"ג, מקורות - רבינו חננאל (הו"ד בתוספות). תוספות (י"ז ב', ד"ה רב שישא). רמב"ם (הל' ק"ש ד,ז). מהר"ם מרוטנבורג (הו"ד בטור). רא"ש (סוף ס' טו).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דנליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולחן בן הרב ישראל זצ"ל

טְרַדַּת מִצּוּה. וְהֵי מְלִי בְּזֶמֶן הָרִאשׁוֹנִים, אָבֵל עֲכָשׁוּ שֶׁגַם שָׁאֵר בְּנֵי אָדָם אֵינָם מְכֻנָּיִם
כָּרְאוּ, גַּם הַכּוֹנֵס אֶת הַבְּתוּלָה קוֹרָא. **הגה:** וע"ל סי' צ"ט אם שְׂכּוֹר יִקְרָא קְרִיאַת שְׁמַע.

אנינות לילה ותנחומין על עבדים

(ט"ז ב') **משנה:** רחץ (רבן גמליאל, במים חמים²⁹) לילה הראשון שמתה אשתו. אמרו לו
תלמידיו: למדתנו רבינו שאבל אסור לרחוץ! אמר להם: איני כשאר בני אדם,
אסטניס אני (ואצטער אם לא ארחץ. והאיסור לרחוץ בימי אבלו הוא רק משום תענוג³⁰).
(ומבאר) מאי טעמא דרבן גמליאל? קסבר אנינות לילה דרבנן, דכתיב³¹: "וְאַחֲרֵיתָהּ
כְּיוֹם מָוֶה" (והיינו יום המיתה, שבו היא מהתורה), ובמקום אסטניס לא גזרו ביה רבנן.

שיטות הראשונים

אבלות מהתורה או מדרבנן: אנינות יום ראשון הוא מן התורה³². דעת רבינו תם, ר"י,
ורא"ש, שרק אנינות יום ראשון הוא מן התורה (והיינו לעניין אכילת קדשים ומעשר שני).
ואבלות, אפילו של יום ראשון, אינו אלא מדרבנן. שאנינות ואבלות דברים שונים הם³³.
דעת הגאונים, רי"ף, רמב"ם, רמב"ן, וריא"ז, שביום הראשון, גם האבלות דאורייתא
(כשהוא יום מיתה וקבורה)³⁴. ודעת רב האי גאון, שכל שבעת הימים הוא מהתורה³⁵.

29. פיה"מ לרמב"ם. לפי שאבל אסור ברחיצת חמין (מו"ק ט"ו ב').

30. תוספות (ד"ה אסטניס).

31. עמוס ח': "וְהִפְכֹּתִי חֲגִיכֶם לְאֵבֶל וְכָל שִׁירֵיכֶם לְקִינָה וְהִעֲלִיתִי עַל כָּל מִתְנַנִּים שֶׁק וְעַל כָּל רֹאשׁ קָרְחָה וְשִׁמְתִּיהָ
כְּאֵבֶל יָחִיד וְאַחֲרֵיתָהּ כְּיוֹם מָוֶה".

32. ולא נחלקו תנאים (זבחים, פרק טבול יום, צ"ט ב' ואילך) אלא בלילה שאחר יום המיתה והקבורה.

33. וראיה לדבר מהא דאמר פ"ק דכתובות (ד' א') שמכניסין את המת לחדר ואת החתן ואת הכלה לחופה, ובוועל
בעילת מצוה ופורש, וקובר את מתו, ונוהג שבעת ימי המשתה ואח"כ נוהג שבעת ימי אבילות. ואם איתא
דאבילות יום ראשון מן התורה, היאך תדחה מצוה מן התורה מפני משתה דחופה דרבנן, לכל הפחות ינהוג
אבילות יום ראשון תחלה! ועוד ראיה, מבבבכורות (מ"ט א') ראה רא"ש.

34. וסוברים שאין הפרש בין לשון אנינות ללשון אבלות. וראיה לכך שאבלות מהתורה, מדאמרינן (מועד קטן י"ד ב')
אבל אינו נוהג אבילות במועד שנאמר "ושמחת בחגך", אי אבילות דמעיקרא אתי עשה דרבים ודחי עשה דיחיד,
ואי אבילות דהשתא לא אתי עשה דיחיד ודחי עשה דרבים. מדקרי ליה 'עשה'.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

והשו"ע³⁶ כתב במקום אחד כרי"ף ורמב"ם. ובמקום אחר סתם כדבריהם, ובשם יש אומרים כרבינו תם. והרמ"א פסק כרבינו תם ורא"ש.

היתר רחיצה לאבל איסטנים: דעת רב האי גאון שאין הלכה כרבן גמליאל, ואין מותר לאבל לרחוץ בלילה, אף על פי שאומר איסטנים אני³⁷. ודעת תוספות, רבי יהודה שירליאון, רא"ה, רא"ש ומאירי, שאיסטנים מותר לרחוץ בלילה ראשון שמתה אשתו. והרי"ף ורמב"ם לא הזכירו איסטנים. והשו"ע³⁸ פסק שאיסטנים מותר ברחיצה.

מי נכלל בגדר איסטנים: כתבו הראשונים בשם רב האי גאון ורבינו חננאל, שאם בא לידי סכנה אם אינו רוחץ, חשיב איסטנים. וביאר הרמב"ן, דהיינו שמצטער הרבה ובא לידי מיחוש בכך³⁹. וכן כתבו תוספות ורא"ש שאם יש צער אם לא היה רוחץ, מותר, דאינו אסור לרחוץ בימי אבלו אלא משום תענוג⁴⁰. והוסיפו שכן התיר רבינו שמואל לילדת אבלה, לרחוץ תוך שבעה, ולרחוץ נמי בתשעה באב⁴¹. והשו"ע⁴² פסק כתוספות ורא"ש, וכביאור הרמב"ן.

35. כדכתיב (בראשית, פרשת ויחי, נ'): וַיַּעַשׂ לְאֶבְיֹוֹ אֶבֶל שְׁבַעַת יָמִים.

36. או"ח תקמחג, (ושם הרמ"א); יו"ד שצח, א. מקורות - רי"ף (פרק שני דברכות י א דפיו; מו"ק יא ב דפיו). רמב"ם (הל' אבל א, א). ר"ת ור"י (הו"ד ברמב"ן, ורבינו יונה בשם חכמי הצרפתים). רמב"ן (תורת האדם שער האבל, ענין האבלות, בסופו, ד"ה והני שבעה). רבינו יונה (ברכות ט ב ברי"ף, ד"ה גמ' מאי). רשב"א (שו"ת ח"א סי' קנה וקעב). רא"ש (סי' ג; ברכות, פ"ב, סי' טו). ריא"ז (מו"ק, פרק ג, הלכה ד, סעי' ו).

37. חדא, דלא קיימא לן כרבן גמליאל דאמר אנינות לילה דרבנן, ואף על גב דכתיב שבעת ימים, לילות בכלל ימים. ועוד, חיישינן מן הרמאין, ולא כל דאמר איסטנים אני שומעין לו. אבל ודאי אי מגליא מילתא מעיקרא דאית ביה הא מלתא, ושאם אינו רוחץ בא לידי סכנה, ירחץ בלילה דדמיא לשעת הדחק ולרפואה, משום דאיסטנים ודאי כחולי גדול הוא ממדה זו. הו"ד ברמב"ן ושאר ראשונים.

38. יו"ד שפא, ג. ראה מקורות בפסקה הבאה.

39. "לא למי שבא בכך לידי סכנה ממש דוקא, דא"כ אפילו ביום ראשון נמי מותר, אלא לכל המצטער הרבה ובא לידי מיחוש בכך, לפי מה שהורגל מתחילה, דהא מימר קאמרין ואם להעביר את הזוהמא מותר."

40. וגם לחוף ראשו אי אית ליה ערוביא ברישיה שרי, אפילו תוך שבעה. תוספות ורא"ש.

41. וכן משמע נמי במסכת יומא (ע"ז ב'), מי שיש לו חטטין בראשו סך כדרכו ביום הכפורים ואינו חושש אף על גב דסיכה כשתיה ביוה"כ. וכן משמע בירושלמי, אבל אסור ברחיצה, הדא דתימא ברחיצה של תענוג, אבל ברחיצה שאינה של תענוג מותר, כהדא דאיתמר מי שיש לו חטטין ברישיה וכו'. עכ"ל. תוספות.

42. יו"ד שפא, ג. מקורות - רב האי גאון (הו"ד ברמב"ן). רבינו חננאל (הו"ד בתוספות ורא"ש). תוספות (ט"ז ב', ד"ה אסטנים). רמב"ן (תורת האדם, שער האבל, ענין האבלות). רא"ש (סי' טו). ר"י שירליאון (ד"ה ובמקום). מאירי (בית הבחירה, ד"ה המשנה השביעית וכו' אמר המאירי רחץ).

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
 בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דנליצקי זצ"ל,
 ויבדלחט"א הרב אשר וייס
 והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
 הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

שולחן ערוך

(יו"ד, הלכות אבלות, סימן שצח)

א. אַבְלוֹת יוֹם ראשון, אִם הוּא יוֹם מִיתָה וקְבוּרָה, הָיָה דְאוֹרִיתָא; וּשְׁאָר הַיָּמִים, מִדְּרַבָּנָן. בְּמָה דְּבָרִים אָמוּרִים, בְּשִׁבְעָה מֵתִים הַמִּפְרָשִׁים בַּתּוֹרָה שְׂכָהָן מִטָּמֵא לָהֶם, אֲבָל אוֹתָם שֶׁהוֹסִיפוּ עֲלֵיהֶם כְּדֹאִיתָא בְּסִימָן שַׁע"ד, אֲפָלוּ בְיוֹם ראשון הֵם מִדְּרַבָּנָן. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים שְׁאֵף אַבְלוֹת יוֹם ראשון דְּמִיתָה וקְבוּרָה הָיָה דְּרַבָּנָן בְּכָל הַמֵּתִים.

(יו"ד, הלכות אבלות, סימן שפא)

ג. יוֹלָדֶת אֲבָלָה שֶׁצָּרִיכָה לְרַחֵץ, מֵתָר. וְכֵן מֵאֵן דְּאִית לִיה עֲרֻבּוּבָא בְּרִישִׁיָּה, מֵתָר לְחֹף ראשון בְּחֻמִּין, דְּלֹא גָרַע מֵאֲסָטְנִיס (פ"י קר הגוף ומצנן), שֶׁמֵּתָר לְרַחֵץ כָּל גּוּפוֹ. וְלֹא כָּל מִי שֶׁאָמַר: אֲסָטְנִיס אֲנִי, מִתִּירִין לוֹ, אֲלֹא דוֹקָא שֶׁהוּא יָדוּעַ שֶׁהוּא אֲסָטְנִיס וּמִתְנַהֵג בְּנִקְיוֹת, וְאִם לֹא יִרְחֹץ יִצְטַעַר הַרְבֵּה וַיָּבֹא לִידֵי מִחוּשׁ.

תנחומים על עבדים

(ט"ז ב') (המשך משנה:) וכשמת טבי עבדו (הכנעני) קבל עליו תנחומין. אמרו לו תלמידיו: למדתנו רבינו שאין מקבלין תנחומין על העבדים! אמר להם: אין טבי עבדי כשאר כל העבדים, כשר היה.

ת"ר: עבדים ושפחות (כנענים שמתו) אין עומדין עליהם בשורה (סביב האבל לנחמו כשחוזרים מבית הקברות), ואין אומרים עליהם ברכת אבליים, ולא תנחומי אבליים⁴³. אלא מה אומרים עליהם? כשם שאומרים לו לאדם על שורו ועל חמורו שמתו, 'המקום ימלא לך חסרונך', כך אומרים לו על עבדו ועל שפחתו, 'המקום ימלא לך חסרונך'.

43. ואפילו היה אותו העבד תלמיד חכם, והוא תלמידו, שהוא נדון כבנו, אינו נוהג בו שום אבלות. מאירי. וכתב שכן פירשו בירושלמי. שאם לא כן, מה הוצרכה?! וכי מקבלין תנחומים על מי שאינו קרוב? וכן הביא הרשב"א בשם הירושלמי. ובירושלמי שלפנינו ליתא.

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
 בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דנליצקי זצ"ל,
 ויבדלחט"א הרב אשר וייס
 והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
 הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

תניא אידך: עבדים ושפחות אין מספידין אותן. רבי יוסי אומר: אם עבד כשר הוא, אומרים עליו הוי (לשון גניחה, אבד) איש טוב ונאמן ונהנה מיגיעו. אמרו לו: אם כן מה הנחת לכשרים (שבישראל שמתו)?!

תנו רבנן: אין קורין אבות, אלא לשלושה (אברהם יצחק ויעקב. דעד הכא חשיבי. לאפוקי שבטים). ואין קורין אמהות אלא לארבע (שרה רבקה רחל ולאה).

תניא אידך: עבדים ושפחות, אין קורין אותם אבא פלוני ואמא פלונית. ושל רבן גמליאל היו קורים אותם אבא פלוני, ואמא פלונית.
 (ומקשה) מעשה לסתור?! (ומתרץ) משום דחשיבי.⁴⁴

שיטות הראשונים

עבדים ושפחות, אין קורין אותם אבא פלוני ואמא פלונית: רש"י פירש, לא בבניהם קאמר, אלא בשאר בני אדם, כעין שאנו קורין עכשיו מר פלוני, מרת פלונית, כך היו רגילין לומר אבא פלוני ואמא פלונית. אבל **הרמב"ם** כתב אין קורין להן 'אבא פלוני' ו'אימא פלונית', שלא יבא מן הדבר תקלה, ונמצא זה הבן נפגם⁴⁵. וכן נקט **השו"ע**⁴⁶.

שולחן ערוך

(יו"ד, הלכות אבלות, סימן שעז)

א. הַעֲבָדִים וְהַשִּׁפּוֹת, אֵין עוֹמְדִין עֲלֵיהֶם בְּשׁוּרָה, וְאֵין אוֹמְרִים עֲלֵיהֶם תְּנַחוּמֵי אֲבָלִים, אֶלָּא אוֹמְרִים לוֹ: הַמָּקוֹם יִמְלֵא חֲסָרוֹנָה, כְּשֵׁם שְׁאוֹמְרִים לְאָדָם עַל שׁוּרוֹ וְחִמּוּרוֹ.

(ח"מ, הלכות נחלות, סימן רעט)

ה. הַעֲבָדִים וְהַשִּׁפּוֹת אֵין קוֹרִין לָהֶם 'אָבָא פְּלוֹנִי' וְ'אִמָּא פְּלוֹנִית', שֶׁלֹּא יֵבֵא מֵהַדְּבָר

44. כאן מובא נוסח בהם סיימו אמוראים את תפילת שמונה עשרה, ויובא להלן, פרק אין עומדין, ל"ג ב'.

45. לכאורה, לפי רש"י, האיסור הוא להחשיבים. והוא הדין שאין לכנותם בתואר כבוד אחר. ולהרמב"ם האיסור בתואר 'אבא' ו'אמא' דוקא, משום פגם יוחסין.

46. חו"מ רעט,ה. מקורות - רש"י (ד"ה אבא). רמב"ם (הל' נחלות ד,ה).

בעזה"ש"ת

כ"ב סבת תשי"פ
מסכת: **ברכות** | פרק: א'
| דף: ט"ז

נתיבי הלכה - הדף היומי

השתלשלות ההלכה מהדף
עד השולחן ערוך

הגיליון מבוסס על ספרי "נתיבי הלכה" על מסכתות הש"ס:
בהסכמת הרבנים הגאונים: הרב שריה דבליצקי זצ"ל,
ויבדלחט"א הרב אשר וייס
והרב שריאל רוזנברג שליט"א.
הארות והערות יתקבלו בברכה.

הלימוד היומי לעילוי נשמת הרב שלום אולתן בן הרב ישראל זצ"ל

תקלה ונמצא זה הבן נפגם. לפיכך, אם היו העבדים והשפחות חשופים ביותר ויש
להם קול, וכל הקהל מכירים אותם ואת בניו ועבדי אדוניהם, כגון עבדי הנשיא, הרי
אלו מתר לקרות להם 'אבא' ו'אמא'.